

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑΙ ΒΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΑΤΟΜΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΜΑΡΞΙΚΟΥ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΥ

Δύο είναι τὰ κοινωνικὰ συστήματα ποὺ ἀμφισθητοῦν κυρίως τὴν δργάνωσιν τῆς κοινωνίας: δὲ Ἀτομισμὸς καὶ δὲ Σοσιαλισμὸς. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων συστημάτων ὑφίσταται ἐκ πρώτης ὅψεως θεμελιώδης καὶ ριζικὴ ἀντίθεσις¹. "Οπως καὶ ἡ δνομασία των ἀφήνει νὰ διαφαίνεται, δὲ μὲν πρῶτος ἔχει ώς κέντρον του τὸ ἄτομον, τὸ ὅποιον θεωρεῖ ώς σκοπὸν καθ' ἑαυτόν, τὰς δὲ κοινωνικὰς μορφὰς² ώς μέσα παρ' αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ δημιουργηθέντα,— ἐνῷ δὲ δεύτερος τὴν κοινωνίαν, τὴν ὅποιαν ἀντιλαμβάνεται ώς τὸν πραγματικὸν σκοπόν, τὸ δὲ ἄτομον μόνον ώς τὸ μέσον πρὸς ἔξυπηρέτησιν ἐκείνης. Μεταξὺ τῶν ἀντιτιθεμένων τούτων συστημάτων φαίνεται ὑποχρεωμένη ἡ ἀνθρωπότης νὰ ἐκλέξῃ τὴν δργάνωσιν αὐτῆς.

Ἐν τούτοις δύμως, παρὰ τὴν «λεκτικὴν» αὐτὴν ἀντίθεσιν, εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι πέραν τῶν «φραστικῶν» διαφορῶν ἐπιζητοῦν νὰ συλλάθουν τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἀλήθειαν, τὰ δρια τῶν ώς ἀνω δύο συστημάτων ἐμφανίζονται ώς δλως ἀσέβαια καὶ ἀσαφῆ³. Ἰδιαιτέρως μάλιστα, μεταξὺ τῆς κυριωτέρας μορφῆς Ἀτομισμοῦ, τῆς μορφῆς ἐκείνης ὑπὸ τὴν ὅποιαν ἐπεκράτησε καὶ ἐφηρμόσθη οὗτος εἰς τὴν πρᾶξιν — τοῦ Φιλελευθέρου δηλ. Ἀτομισμοῦ — καὶ τοῦ ἐπικρατεστέρου τύπου Σοσιαλισμοῦ, τοῦ τύπου ἐκείνου δὲ ὅποιος ἔθεσεν εἰς δευτέραν μοίραν δλους τοὺς λοιποὺς — τοῦ Μαρξικοῦ

1 «Ἀντίθεσις τοῦ Ἀτομισμοῦ είναι δὲ Σοσιαλισμὸς. Ἡ μορφὴ καὶ ἡ ἔξτηλιξ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας περιεστράφησαν πάντοτε περὶ τὸν ἔνα ἐκ τῶν δύο τούτων πόλων». (W. B. Guttrie: *Socialisme et Revolution Française* New York. 1907, σ. 9).

2 Τὴν οἰκογένειαν, τὴν ἐπαγγελματικὴν δργάνωσιν, τὸ ἔθνος.

3 «Πρέπει νὰ ἐγκαταλείψωμεν πᾶσαν προσπάθειαν καθορισμοῦ τοῦ σοσιαλισμοῦ διὰ τοῦ ἀντιθέτου του, τοῦ ἀτομισμοῦ . . . Ἡ τοιαύτη ἀντίθεσις δὲν είναι οὕτε διδακτική, οὕτε σαφής. Ὁ δρος ἀτομισμὸς δὲν είναι ὀλιγάτερον ἀσαφῆς τοῦ σοσιαλισμοῦ καὶ ἔχει λάθει ἐξ ἴσου ποικίλας ἐκδοχάς». (E. Laskine: *Le Socialisme suivant les peuples*, 1920, σ. 22 - 24).

ῇ Ἐπιστημονικοῦ Σοσιαλισμοῦ — δὲν εἶναι δύσκολον νὰ διαπιστώσῃ κανεὶς δτὶ ὑφίσταται στενὴ πνευματικὴ σχέσις καὶ συγγένεια. Τῷ δὲντι ὁ Φιλελεύθερος Ἀτομισμὸς διὰ τῶν ἀρχῶν ποὺ διεκήρυξεν, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων ποὺ προεκάλεσε, παρέσχε τὴν κυριωτέραν ἀφορμὴν πρὸς γένεσιν τοῦ Μαρξικοῦ Σοσιαλισμοῦ. Ὁ Φιλελεύθερος Ἀτομισμὸς, ἀναχωρήσας δπὸ τὰς φιλοσοφικὰς ἰδέας τοῦ αἰῶνος του περὶ αὐτοματισμοῦ καὶ μηχανικότητος τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, εἶχεν ώς γνωστὸν ὑποσχεθῆ διὰ μόνης τῆς ἔξασφαλίσεως τῆς πλήρους ἐλευθερίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν δρᾶσιν τοῦ ἀτόμου, τὴν οἰκονομικὴν ἀρμονίαν καὶ εύημερίαν, τὴν κοινωνικὴν ἴσοτητα καὶ δικαιοσύνην. Ἀντιθέτως, διὰ τῆς ἐφαρμογῆς του συνεπήγαγε τὴν οἰκονομικὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναρχίαν, τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα καὶ ἀδικίαν. Ἡ οἰκτρὰ αὕτη διάψευσις τῶν ἐλπίδων καὶ τῶν ὑποσχέσεων τῆς Φιλελευθέρας Οἰκονομικῆς Σχολῆς ἀπεμάκρυνε μοιραίως ἐξ αὐτῆς δλους ἐκείνους ποὺ ἐπίστευον εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργίας μιᾶς καλυτέρας ὑπάρξεως διὰ τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν¹. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι εἶχον βέβαια τὴν δυνατότητα νὰ στραφόῦν πρὸς τὸν σοσιαλισμὸν δ ὅποιος ὑπεστήριζε τὴν ἀναδιοργάνωσιν τῆς κοινωνίας σύμφωνα μὲ τὰς ἀρχὰς τῆς δικαιοσύνης καὶ ἴσοτητος. “Οσοι δμως πάλιν ἐξ αὐτῶν ἥσαν ἐμποτισμένοι μὲ τὰς γενικὰς ἰδέας τοῦ αἰῶνος των, μὲ τὰς ἰδέας τοῦ αὐτοματισμοῦ καὶ τῆς μηχανικότητος τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τὰς ὅποιας ἡ σύγχρονος φιλοσοφία ἔθεώρει ώς θεμελιώδη δόγματα ἀναμφισθῆτου κύρους, ἥτο δύσκολον βέβαια νὰ ἐλκυσθοῦν δπὸ κοινωνικὰς θεωρίας ποὺ δὲν διέθλεπον αὐτοτελεῖς καὶ ἀπαραθιάστους νόμους εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ ποὺ ἐστηρίζοντο ὑπερβολικὰ ἐπὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως. Κατ’ ἀνάγκην οἱ τοιουτοτρόπως σκεπτόμενοι ἔπρεπε νὰ προσπαθήσουν ἐντὸς τοῦ κύκλου τῶν ἰδεῶν τῆς συγχρόνου των φιλοσοφίας νὰ ἀναζητήσουν τὸν τρόπον τῆς δημιουργίας ἐνὸς δικαιιωτέρου κοινωνικοῦ συστήματος. Καὶ ἐκ τῆς προσπαθείας αὐτῆς ἀπέρρευσεν δ Μαρξικὸς ἡ Ἐπιστημονικὸς Σοσιαλισμός, δ ὅποιος, ώς ἀποδεχθεὶς τὴν ὑπαρξιν αὐτοτελῶν καὶ ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως κοινωνικῶν νόμων, δὲν ἀποτελεῖ κατ’ οὖσαν παρὰ ἀπλῆν λογικὴν συνέπειαν τοῦ Φιλελευθέρου Ἀτομισμοῦ δ ὅποιος ώσαύτως ἀνεχώρει ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν ὑπερτέρων ἀκαταγωνίστων νόμων ποὺ διέπουν τὴν

1 «Ἀκινητοποιηθεὶς εἰς τὰς ίδιας του πλάνας δ Φιλελευθερισμὸς προσέλκυσε φυσικὰ ἔνα μεγάλον ἀριθμὸν ἀρριθμιστῶν καὶ καιροσκόπων μετρίας ποιότητος, καὶ ἀπώθησε τοὺς εὐγενεῖς, γενναιόφρονας καὶ διορατικούς ἀνθρώπους». (W. Lippmann: La Cité Libre, σ. 248).

ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Τοιουτοτρόπως τὰ δύο αὐτὰ συστήματα ἔμφαντίζονται ως προϊόντα τῶν ίδίων φιλοσοφικῶν ἀρχῶν καὶ ίδεῶν: τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν καὶ ίδεῶν μὲ τάς ὅποιας εἶχον διαπλασθῆ οἱ ίδρυται τῶν καὶ αἱ ὅποιαι δὲν εἶναι παρὰ φιλοσοφικαὶ ίδέαι καὶ ἀρχαὶ τῆς ἐποχῆς τῶν. Ἡ κοινὴ λοιπὸν φιλοσοφικὴ καταγωγὴ τῶν δύο μεγάλων κοινωνικῶν συστημάτων τοῦ παρελθόντος αἰώνος, ἐξηγεῖ τὴν βασικὴν αὐτῶν σχέσιν καὶ συγγένειαν. Ἐξηγεῖ δημοίως καὶ τὴν κατ' ἀρχὴν χρεωκοπίαν τῶν ἐνώπιον τῆς συγχρόνου σκέψεως. Διότι αἱ νεώτεραι φιλοσοφικαὶ ἀντιλήψεις αἱ ὅποιαι ἀνέτρεψαν ὅρδην τὰς φιλοσοφικὰς ίδέας τοῦ λήξαντος αἰώνος, δὲν ήτο βεβαίως δυνατὸν ν' ἀφήσουν δρθια καὶ ἀθικτα, ἀπὸ τῆς θεωρητικῆς ἐννοεῖται πλευρᾶς, τὰ κοινωνικὰ συστήματα ποὺ εἶχον ἀπορρεύσει ἔξι ἔκείνων.

Διὰ τὴν πλήρη ἐπομένως κατανόησιν τῶν δύο κοινωνικῶν συστημάτων ποὺ κατ' ἔξιοχὴν ἀμφισθητοῦν τὴν ὄργανωσιν τῆς κοινωνίας ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰώνος, τοῦ Φιλελευθέρου Ἀτομισμοῦ καὶ τοῦ Μαρξικοῦ Σοσιαλισμοῦ, θὰ προσπαθήσωμεν κατὰ πρῶτον λόγον, νὰ διευκρινίσωμεν τὰς θεμελιώδεις αὐτῶν ἀρχὰς καὶ νὰ προσδιορίσωμεν τὰς μεταξύ τῶν σχέσεις ἢ διαφοράς. Μετὰ ταῦτα θὰ ἐπιζητήσωμεν νὰ ἔξακριθώσωμεν τὰς φιλοσοφικὰς τῶν βάσεις καὶ νὰ διαπιστώσωμεν τὴν κοινὴν αὐτῶν φιλοσοφικὴν προέλευσιν, — ἐκ τῆς ὅποιας θὰ καταδειχθοῦν αἱ ἀσθενεῖς τῶν πλευραὶ καὶ τὰ μειονεκτήματα.— Καὶ θὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τὸν Φιλελεύθερον Ἀτομισμόν, δὲ ποῖος ἀποτελεῖ τὴν κυριαρχοῦσαν μορφὴν κοινωνικῆς δργανώσεως.

ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΑΤΟΜΙΣΜΟΣ

‘Ο Φιλελεύθερος Ατομισμός έχει ως άφετηρίαν του τὴν ἀντιληψιν περὶ ὑπάρχεως μιᾶς «φυσικῆς τάξεως» εἰς τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν. Η «φυσική» αὕτη «τάξις» εἶναι αὐτόματον ἀποτέλεσμα, ὅπως πρῶτοι οἱ Φυσιοκράται διεκήρυξαν, αἰωνίων, ἀναλλοιώτων, καθολικῶν καὶ ἀπαραβιάστων νόμων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἢ τῆς Φύσεως καθιερωθέντων. Οἱ ἐν λόγῳ φυσικοὶ νόμοι, οἱ ὅποιοι δταν ἐλευθέρως καὶ ἀνεμποδίστως λειτουργοῦν ἔξασφαλίζουν αὐτομάτως τὴν κοινωνικὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐημερίαν, εἶναι τοιαύτης «προφανείας», ὡστε νὰ δύνανται ν' ἀποκαλύπτωνται καὶ νὰ κατανοοῦνται ὥχι διὰ τῆς ἔρεύνης ἢ τῆς ἐμπειρίας, «ἡ ὅποια μᾶς ἀποκαλύπτει δ, τι ὑπάρχει καὶ ὥχι δ, τι πρέπει νὰ ὑπάρχῃ», ἀλλὰ διὰ τοῦ λογικοῦ¹. Η λογική «ἐνάργεια» τῶν «φυσικῶν νόμων», διφεύλει νὰ ἐπιθάλῃ τούτους ὄριστικῶς καὶ ἀναντιρρήτως εἰς τὴν συνείδησιν καὶ εἰς τὸν σεβασμὸν δλων ἐν γένει τῶν λαῶν. Εκ τῶν Φυσιοκρατικῶν τούτων ἴδεων ἐμπνευσθεὶς δ Adam Smith ἔδημιούργησε τὴν Φιλελεύθεραν θεωρίαν. Δι' αὐτὴν οἱ ἀνθρωποι, ἐφ' ὅσον εἰς τὴν κοινωνικὴν των ζωὴν διέπονται ἀπὸ αὐστηροὺς καὶ ἀκαταλύτους νόμους, ἀναλόγους πρὸς τοὺς νόμους τῆς φύσεως, πρέπει νὰ ἀφήνωνται ἐλεύθεροι καὶ ἀπεριόριστοι εἰς τὴν δρᾶσιν των καὶ τὴν ἐνέργειαν: αἱ πράξεις καὶ αἱ προσπάθειαι των θὰ καταλήγουν τοιουτοτρόπως αὐτομάτως, χάρις εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀκαταγωνίστων νόμων, εἰς τὴν ἰσορροπίαν καὶ τὴν ἀρμονίαν, εἰς τὸ καλὸν καὶ εἰς τὴν πρόοδον τῆς

¹ «Η δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀναγκαιότης τῶν φυσικῶν, οὐσιαστικῶν καὶ παγκοσμίων τούτων νόμων εἶναι τοιαύτης προφανείας ὡστε ἀποκαλύπτονται εἰς δλους τοὺς ἀνθρώπους χωρὶς τὴν αἰσθητὴν βοήθειαν: ἀλλως τε δὲν περιέχονται εἰς τὰς συνήθεις συλλογὰς τῶν νόμων, ἀλλὰ εύρισκονται γραμμένοι εἰς αὐτοὺς τοὺς κώδικας τῆς Φύσεως καὶ διαθάξομεν εἰς αὐτοὺς σαφῶς μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ λογικοῦ, αὐτοῦ τοῦ φωτὸς ποὺ φωτίζει καθε δνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. . . . Δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν προφάνειαν ως μίαν εὔεργετικὴν θεότητα παρέχουσα τὴν εἰρήνην ἐπὶ τῆς γῆς. Δὲν βλέπετε τοὺς γεωμέτρας ἔναντι τῶν προφανῶν ἀληθειῶν; Ἀπὸ τὴν προφάνειαν τῶν γεωμετρικῶν ἀληθειῶν μεταθῆτε εἰς τὴν προφάνειαν τῶν κοινωνικῶν ἀληθειῶν, εἰς τὴν προφάνειαν αὐτῆς τῆς οὐσιώδους τάξεως ἢ ὅποια ἔξασφαλίζει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα τὴν καλυτέραν της κατάστασιν!». (*Mercier de la Rivière: L'Ordre naturel et essentiel des sociétés politiques*, I, 395 κ. ἐ.).

κοινωνίας δλοκλήρου. Ἀλλὰ ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ δρᾶσις τῶν ἀνθρώπων δταν ἀφήνονται ἐλεύθεροι, στρέφονται πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ προσωπικοῦ αὐτῶν συμφέροντος, δηλαδὴ τοῦ ὑλικοῦ, τοῦ οἰκονομικοῦ συμφέροντος. Ἡ ἐλευθέρα ὡς ἐκ τούτου ἐπιδίωξις τῶν ὑλικῶν οἰκονομικῶν συμφερόντων ἀποτελεῖ τὸν ἀναγκαῖον δρον τῆς κοινωνικῆς προόδου καὶ ισορροπίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς τὴν Σμιθιανὴν θεωρίαν, ἡ κατάστασις τῆς κοινωνίας συνδέεται πρὸς καθαρῶς ὑλικούς οἰκονομικούς παράγοντας¹: ἡ βάσις τῶν κοινωνικῶν σχέσεων ἀναζητεῖται πλέον κατ' ἀνάγκην εἰς τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις, εἰς τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, — ἡ δὲ κοινωνικὴ ζωὴ καθορίζεται καὶ ἔξαρταται ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν τοιαύτην.

Ἐκ τῶν θεωριῶν τοῦ Adam Smith διεμορφώθη δ. Φιλελεύθερος 'Ατομισμός, ὁ δποῖος θέτει ὡς ἄρθρα πίστεως, ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἐξάρτησιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν τοιαύτην, ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν ὑπαρξιν μιᾶς αὐτομάτου «φυσικῆς τάξεως» εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν, διεπομένης ἀπὸ ἀκάμπτους καὶ ἀπαραβίάστους «φυσικοὺς νόμους»². Οἱ ἐν λόγῳ νόμοι εἰναι αἰώνιοι, παγκόσμιοι, ἀναλλοίωτοι, ἀκαταγώνιστοι καὶ εὑρίσκονται ἐκτὸς καὶ ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως παρὰ τῆς δποῖας δὲν δύνανται ἀνευ ἐπιζημίων συνεπειῶν νὰ τροποποιηθοῦν³. Ἡ ἀποκάλυψις αὐτῶν, πρέπει, κατὰ συνέπειαν, ν' ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενον τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἡ δὲ πιστή τῶν τήρησις

¹ «Ἡ ἐπιστήμη τοῦ Σμίθ, γράφει δ. L. Rougier, μᾶς λέγει δχι μόνον πῶς καθιεροῦνται ἡ κατανομὴ τῶν εἰσοδημάτων, ἀλλὰ καὶ δτι αὐτῇ εἰναι ἡ πλέον εύνοική διὰ τὴν κοινωνικὴν ισορροπίαν τῆς χώρας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διὰ νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς κοινωνικῆς ισορροπίας στηρίζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων.... Εἰσάγει ἐμμέσως ἔνα ἀξίωμα τὸ δποῖον θὰ ήδυνάμεθα νὰ ἀποκαλέσωμεν, «τὴν προτεραιότητα τοῦ οἰκονομικοῦ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ» καὶ τὸ δποῖον ἀνευρίσκομεν δι' ἀλλούς σκοπούς εἰς τὸν 'Ιστορικὸν 'Υλισμὸν τοῦ Κάρλ Μάρξ» (L. Rougier: Les mystiques économiques, 75).

² «Ομοίως οἱ γενικοὶ νόμοι ἐκ τῶν δποίων ἀποτελοῦνται αἱ πολιτικαὶ καὶ ἡθικαὶ ἐπιστῆμαι ὑπάρχουν καὶ ὑφίστανται παρὰ οἰσνδήποτε ἀμφισθήτησιν.... Ἀπορρέουν ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων ἐξ ίσου ἀσφαλῶς πρὸς τοὺς νόμους τοῦ φυσικοῦ κόσμου: δὲν δημιουργοῦνται διὰ τῆς φαντασίας ἀλλ' ἀποτελοῦν ἀντικείμενον ἐρεύνης» (J. B. Say: Traité d'Économie politique t. I, σ. XXVIII). «Μία πολιτικὴ οἰκονομία ὑπάρχει, ἐδραζομένη ἐπὶ τῆς βάσεως καθαρῶς φυσικῶν νόμων καὶ ἐμφανίζουσα τὴν ἀπόλυτον βεβαιότητα τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν» (Peshine Smith: Manuel d'Économie Politique, 1853).

³ «Οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι κυβερνοῦν τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους ποὺ κυβερνοῦν τοὺς ἀλλούς καὶ οὐδέποτε τοὺς παραβιάζει κανεὶς ἀτιμωρητί». (J. B. Say: Ενθ. ἀν. I, XXVII).

τὴν βάσιν τῶν ἐνεργειῶν ἡμῶν: διότι δ. σεθασμὸς τῶν οἰκονομικῶν νόμων συνεπάγεται αὐτομάτως τὴν συντήρησιν καὶ τὴν ύλικὴν προ-
αγωγὴν τῶν κοινωνιῶν, ἐνῷ ἡ παραθίασίς των ἀντιθέτως, ἔχει ως
ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα «τὴν ἀποσύνθεσιν τῆς κοινωνικῆς μηχανῆς»¹.

Πῶς διευκολύνεται ἡ ἀπρόσκοπτος λειτουργία τῶν οἰκονομι-
κῶν νόμων, κατὰ τὸν Φιλελεύθερον Ἀτομισμόν; Διὰ τῆς ἔξασφα-
λίσεως τῆς ἀπολύτου ἐλευθερίας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ἐνέργειαν.
Ἄλλα ἡ οἰκονομικὴ ἐνέργεια ἔχει ως φορέα τῆς τὸ ἄτομον: συνε-
πῶς ἐλευθερία οἰκονομικῆς ἐνέργειας, σημαίνει κατ' οὓσιαν ἐλευ-
θερίαν τοῦ ἀτόμου πρὸς οἰκονομικὴν ἐνέργειαν,— σημαίνει ἀκόμη
ἐλευθερίαν τούτου εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν πρὸς τὰς οἰκονομικὰς
ἐνέργειας τῶν λοιπῶν ἀτόμων. Υπὸ τὸ καθεστώς τῆς τοιαύτης οἰκο-
νομικῆς ἐλευθερίας ἡ ὅποια ἐκδηλοῦται ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ τῆς ἐλευ-
θερίας τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν οἰκονομικὴν του δρᾶσιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ
διὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ μεταξὺ τῶν ἀτόμων συναγωνισμοῦ, δὲν
παρεμβάλλεται κανένα ἀπολύτως πρόσκομμα ἢ ἐμπόδιον εἰς τὴν
λειτουργίαν τῶν οἰκονομικῶν νόμων, οἱ ὅποιοι κατ' αὐτὸν τὸν τρό-
πον δύνανται νὰ ἀσκοῦν ἀκωλύτως ἀπασαν τὴν εὔεργετικὴν αὐτῶν
ἐπιρροήν. Βεθαίως ἐὰν τὸ ἄτομον ἀφήνεται ἐλεύθερον εἰς τὴν οἰκο-
νομικὴν του δρᾶσιν, θὰ τείνῃ ἐμφύτως πρὸς τὴν ἐπιδίωξιν καὶ ἔξυ-
πηρέτησιν μόνον τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ συμφέροντος. Ἄλλα τὸ
προσωπικόν, τὸ ἀτομικόν τοῦτο συμφέρον, ως τεταγμένον ὑπὸ τῆς
φύσεως, ως «φυσικόν», ἀποτελεῖ τὸ ἄριστον τῶν κινήτρων τῆς ἐνέρ-
γειας τοῦ ἀνθρώπου²— καὶ ως τοιοῦτον εύρισκεται, ὅχι εἰς ἀντί-
θεσιν, ἀλλὰ τούναντίον εἰς πλήρη ἀρμονίαν καὶ συνταύτισιν πρὸς
τὸ καθολικὸν κοινωνικὸν συμφέρον³. Δὲν ἔχει δέ, καμμίαν σημα-
σίαν τὸ γεγονός ὅτι δ. ἀνθρωπος εἰς τὴν ἀσκησιν τῆς οἰκονομικῆς
του δραστηριότητος οὕτε σκέπτεται, οὕτε ἐπιζητεῖ τὸ συμφέρον του

1 A. Schatz: Individualisme Économique et Social, σ. 121.

2 «Τὸ ἀτομικὸν κίνητρον εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ, ἀκατανίκητος ἔκεινη ὅθησις, οὓσια ὅλων τῶν δυνάμεων μας, ἡ ὅποια μᾶς ἀγει εἰς τὸ νὰ φεύγωμεν τὸ κακὸν καὶ νὰ ἐπιδιώκωμεν τὸ ἀγαθόν. Καλεῖται ἔνστικτον συντηρήσεως, προσωπι-
κὸν ἢ ιδιωτικὸν συμφέρον». (F. Bastiat: Harmonies Économiques, 1864,
σ. 628).

3 «Καὶ εἰς τὴν ἔξαιρετικὴν ταύτην περίπτωσιν δπως καὶ εἰς δλας τὰς
ἄλλας συνήθεις περιπτώσεις, τὸ συμφέρον καὶ ἡ φυσικὴ κλίσις εύρισκονται
ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸ γενικὸν συμφέρον». (Adam Smith: Recherches sur
la nature et les causes de la richesse des nations, tr. Garnier, 1843, τ. II, σ. 262).—
«Ἄι ἐπιδιώξεις τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος συμφωνοῦν πλήρως πρὸς τὸ γενικὸν
καὶ διὸ τῆς κοινωνίας δλοκλήρου». (D. Ricardo: Principes d'Économie
Politique et de l'Impôt, tr. I, 362).

συνόλου: αἱ ἐνέργειαι του ὅλαι, βεβαιοῦν οἱ Φιλελεύθεροι οἰκονομολόγοι, κατευθύνονται ἀσυνειδήτως καὶ μοιραίως, χάρις «εἰς τὴν ἀκαταμάχητον φυσικὴν δύναμιν», πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν¹. Πρόκειται δηλαδή, περὶ «φυσικῆς ἀρμονίας» δχι «τῶν προθέσεων, ἀλλὰ τῶν ἀποτελεσμάτων»², ἢ ὅποια ἐπιτυγχάνεται «αὐτομάτως» λόγῳ μιᾶς «προκαθωρισμένης τάξεως» ποὺ ὑφίσταται εἰς τὸν οἰκονομικὸν καὶ κοινωνικὸν κόσμον, ὅπως ἀκριβῶς καὶ εἰς τὸν φυσικὸν ἢ ύλικὸν τοιοῦτον. Ἀλλοίμονον δὲ εἰς τὸ ἀτομὸν ποὺ θὰ τολμήσῃ νὰ παραβιάσῃ τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους ἢ νὰ διαταράξῃ τὴν οἰκονομικὴν τάξιν: αἱ οἰκονομικαὶ ζημίαι καὶ κυρώσεις ποὺ ἔντεῦθεν αὐτομάτως θὰ προκύψουν, θὰ τὸ ἐπαναφέρουν τάχιστα εἰς τὸν σεβασμὸν καὶ εἰς τὴν τήρησιν τῶν ἀκαταγωνίστων καὶ ὑπεράνω τῆς βουλήσεώς του φυσικῶν νόμων ποὺ ρυθμίζουν κυριαρχικῶς τὴν οἰκονομικὴν ἐνέργειαν³.

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δ ἀνθρωπος κινεῖται ἀπὸ τὸ ἔμφυτον εἰς αὐτὸν προσωπικὸν συμφέρον, ποὺ μόνος αὐτὸς εἶναι εἰς θέσιν καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ γνωρίζῃ, ἐπιτυγχάνει διὰ τὸν ἔαυτόν του, ἐάν ἀφεθῇ ἐλεύθερος καὶ σ্নευ περιορισμοῦ, τὴν μεγαλυτέραν δυνατήν πρόοδον καὶ εὔτυχίαν. Ἐπιτυγχάνει δμως ταύτοχρόνως διὰ τῆς αὐτῆς ἐλευθέρας ἐπιζητήσεως τοῦ ἀτομικοῦ του συμφέροντος, εἴτε συνέπειᾳ τῆς καθοδηγήσεως «μιᾶς ἀοράτου» χειρός, ὅπως θέλει ὁ Adam Smith⁴, εἴτε κατὰ μοιραίαν φυσικὴν συγκυρίαν, ὅπως φρονεῖ ὁ Malthus⁵, —δηλαδὴ λόγῳ τῆς ἐπενεργείας αὐτοτελῶν, ἀκαταγωνίστων καὶ ὑπερτέρων τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως φυσικῶν οἰκονομικῶν νόμων— καὶ τὴν ἔξυπηρέτησιν τοῦ καθολικοῦ συμφέροντος τῆς κοινωνίας⁶.

Εἰς τὸ ἀτομικὸν κατὰ συνέπειαν συμφέρον, ἀφ' οὗ τοιαύτην ἐπιτελεῖ ἀποστολὴν εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ζωὴν, ἔχο-

1 «Τὰ συμφέροντα ἐγκαταλειπόμενα εἰς ἑαυτὰ τείνουν εἰς ἀρμονικοὺς συνδυασμούς, εἰς τὴν βαθμιαίαν ἐπικράτησιν τοῦ γενικοῦ καλοῦ». (F. Bastiat: ἐνθ. ἀν. σ. 7).

2 A. Deschamps: Cours d'Histoire des Doctrines Économiques, I, 98.

3 A. Schatz: ἐνθ. ἀν. 157 - 159.

4 A. Smith: ἐνθ. ἀν. II, 34 - 35.—«Νομίζω δτι ἡ θεία πρόνοια ἐκδηλοῦται περισσότερον εἰς τοὺς νόμους ποὺ ἐπέβαλεν εἰς τὰ συμφέροντα καὶ τὰς θελήσεις, παρὰ εἰς ἐκείνους ποὺ ἐπέβαλεν εἰς τὴν βαρύτητα καὶ τὴν ταχύτητα». (F. Bastiat: ἐνθ. ἀν. 21).

5 Malthus: Principe de la Population, β. II, κ. XIII, σ. 312.

6 «Ὑπακούει εἰς τὸ ἴδιον αὐτοῦ συμφέρον τὸ ἀτομὸν, καὶ τὶ συναντᾷ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, χωρὶς νὰ τὸ ἐπιζητῇ; τὸ γενικὸν συμφέρον». (F. Bastiat: ἐνθ. ἀν. 359).

μεν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἔξασφαλίζωμεν πᾶσαν ἐλευθερίαν δράσεως καὶ ν' ἀποφεύγωμεν ἐπιμελῶς τὴν παρεμβολὴν ἐμποδίων ἢ περιορισμῶν¹. Τὸ Κράτος καὶ αἱ δμάδες διφεύλουν νὰ ἀπέχουν ἀπὸ οἰανδήποτε ἐπέμβασιν, ἀπὸ οἰανδήποτε ἀνάμιξιν εἰς τὸν κύκλον τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων: διότι ἐλευθερία ἵκανοποιήσεως τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος καὶ ἐλευθερία τοῦ μεταξὺ τῶν ἀτόμων συναγωνισμοῦ, σημαίνουν ἐλευθέραν καὶ ἀπρόσκοπτον λειτουργίαν τῶν οἰκονομικῶν νόμων, οἱ δποῖοι μόνοι εἶναι ἵκανοι νὰ πραγματοποιήσουν αὐτομάτως τὴν ὄλικὴν εὐημερίαν εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν, καὶ νὰ ἔξασφαλίσουν σταθερῶς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀρμονίαν εἰς τὴν κοινωνίαν².

Βεθαίως δὲ ἐλεύθερος καὶ ἀπεριόριστος συναγωνισμός, τὸν ὅποιον συνιστᾷ τὸ σύστημα τῶν «φυσικῶν νόμων», θὰ ἔχῃ ως ἀπο-

1 «Ἡ κρατικὴ δράσις . . . περιορίζεται κατ' ούσιαν εἰς τὸ νὰ ἐπιθάλῃ τὴν βασιλείαν τῆς τάξεως, τῆς ἀσφαλείας, τῆς δικαιοσύνης. Πᾶσα κυθερνητικὴ ἐνέργεια πέραν τῶν δρίων τούτων, ἀποτελεῖ σφετερισμὸν τῆς συνειδήσεως, τῆς διανοίας, τῆς ἐργασίας, μὲ μίαν λέξιν τῆς ἐλευθερίας». (F. Bastiat: Ἐνθ. ἀν. σ. 14). — «Ο συνεταιρισμὸς . . . διέστρεψε τὴν κοινωνικὴν ἡθικὴν περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀτομικήν, διότι ούδεν ἐνόμισαν ώς μὴ ἐπιτρεπόμενον ἀφ' ὅτου ἐνήργουν ἐν δόνδματι τοῦ συνεταιρισμοῦ». (C. Du Poyer: De la Liberté du travail, 1845, τ. II, σ. 136).

2 «Ο ἀτομισμὸς δηλαδὴ πρέπει νὰ εἶναι φιλελεύθερος, διότι μόνον ἡ ἐλευθερία ἔξασφαλίζει κατὰ τοὺς διδασκάλους τῆς Ὀρθοδόξου οἰκονομίας τὰ ἐκτεθέντα ἀγαθά. Εἰς τὴν πρᾶξιν δὲλλως τε μόνον ώς τοιοῦτος ἐπεκράτησεν. Ἐν τούτοις δὲ A. Schatz ὑποστηρίζει δτι οἱ δύο οὗτοι δροι «δὲν εἶναι συνώνυμοι, . . . δὲλλὰ καθορίζουν δύο διαφορετικάς ίδεας», καὶ μάλιστα δτι «δ ἀτομισμὸς ώς οἰκονομικὸν σύστημα ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὴν σύγχυσίν του μὲ τὸν φιλελεύθερισμόν». (A. Schatz: Ἐνθ. ἀν. σ. 196). Βεθαίως οἱ δύο δροι διαφέρουν κατὰ τὴν ἔννοιαν: δτι δμως ἡ Κλασσικὴ οἰκονομία τοὺς συνέδεσεν ἀρρήκτως εἰς τὸ κοινωνικὸν σύστημα ποὺ ἐδημιούγησε, περὶ αὐτοῦ δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ καμμίσια ἀμφιθοίσα. »Op. C. Gide - C. Rist: Histoire des Doctrines κλπ. σ. 421.—Ομοίως δρ. A. Deschamps, δ ὅποιος γράφει: «ἡ ἀτομικιστικὴ σχολὴ συνεπάγεται τὴν ὑπεροχὴν τοῦ συστήματος τῆς ἐλευθερίας, ἐξ οὗ καὶ ἡ δνομασία τοῦ Φιλελεύθερισμοῦ». — Κατὰ τὸν F. Bastiat: «τὸ προσωπικὸν συμφέρον εἶναι ἡ ἀδάμαστος ἔκεινη ἀτομιστικὴ δύναμις ποὺ μᾶς ώθεῖ εἰς ἀναζήτησιν τῆς προόδου, ἡ δποία μᾶς κάμνει νὰ τὴν ἀνακαλύπτωμεν, . . . δὲλλὰ ἡ δποία δμοίως μᾶς φέρει πρὸς τὴν μονοπώλησιν αὐτῆς. »Η ἐλευθερία τοῦ συναγωνισμοῦ εἶναι ἡ δχι δλιγώτερον ἀδάμαστος ἀνθρωπιστικὴ δύναμις ποὺ ἀποσπᾶ τὴν πρόοδον ἀμαρτίας πραγματοποιηθῆ ἀπὸ τὰς χείρας τοῦ ἀτόμου διὰ νὰ τὴν καταστήσῃ κοινὴν κληρονομίαν τῆς μεγάλης ἀνθρωπίνης οἰκογενείας. Αἱ δύο αὖται δυνάμεις τὰς δποίας δυνάμεις νὰ κατακρίνωμεν ἐάν τὰς θεωρῶμεν μεμονωμένως, συνιστοῦν. . . . ἐν τῷ συνδλῷ των τὴν κοινωνικὴν ἀρμονίαν». (F. Bastiat: Ἐνθ. ἀν. 355). Δηλαδὴ δ ἀτομισμὸς μόνον ἐφ' δσον συνδυάζεται μὲ τὴν ἐλευθερίαν δηγεῖ τὴν κοινωνίαν πρὸς τὴν πρόοδον.

τέλεσμα τὴν συντριβὴν καὶ τὴν ἔξουσθένωσιν τῶν ἀσθενεστέρων καὶ ἀνικανωτέρων, καὶ συνεπῶς τὴν ἔξαθλίωσιν πολυπληθῶν τάξεων: τοῦτο, ἀπαντοῦν οἱ Φιλελεύθεροι οἰκονομολόγοι, δὲν πρέπει καθόλου νὰ μᾶς ἀνησυχῇ, διότι «εἶναι ἀπαραίτητον διὰ τὴν κοινωνικὴν πρόοδον»¹. Οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι, νόμοι μηχανικῶν σχέσεων τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, δὲν ἐμπνέονται — εἴτε τὸ θέλομεν, εἴτε δὲν τὸ θέλομεν — ἀπὸ αἰσθήματα εὐσπλαχνίας ἢ συμπαθείας πρὸς οἶονδήποτε, ἀλλὰ ἀπλῶς ἔξασφαλίζουν τὴν ύλικὴν προσγαγὴν τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου: εἶναι νόμοι φυσικοί, δηλαδὴ ψυχροί, μηχανικοί, ἀπρόσωποι². — Ὁμοίως δ ἀχαλίνωτος συναγωνισμὸς θὰ διηγήσῃ διὰ τῆς ἐσχάτης ἔξαθλιώσεως τῶν ἀσθενεστέρων καὶ τοῦ ὑπερμέτρου πλουτισμοῦ τῶν ἱκανωτέρων, εἰς καταφώρους ἀνισότητας καὶ ἀδικίας. Οἱ οἰκονομικοὶ νόμοι, ἀπαντοῦν πάλιν οἱ Φιλελεύθεροι οἰκονομολόγοι, δὲν εἶναι νόμοι ἡθικοί, ἀλλὰ δημιουργικοὶ τῆς ύλικῆς εὐημερίας τῆς κοινωνίας λαμβανομένης ἐν τῷ συνόλῳ της, ἀδιαφόρως τῆς τύχης τούτων ἢ ἐκείνων τῶν ἀτόμων ἢ ὅμαδων: εἶναι νόμοι «ἡθικῶς ἀδιάφοροι», ἃνευ ἐπιδιώξεων δικαιοσύνης ἢ ἰσότητος, — καίτοι, προσθέτουν πολλοὶ ἔξ αὐτῶν, «ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν ἡθικῶν ἐπιδιώξεων καὶ τῆς οἰκονομικῆς πραγματικότητος» δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνεται ὡς δριστική, διότι ἐάν «ἐμβαθύνωμεν περισσότερον, δυνάμεθα ἵσως νὰ ἀνεύρωμεν ἕνα συμβιστικόν, μεταξὺ τοῦ ἡθικοῦ μας ἴδεώδους καὶ τῶν κατ' οὓσίαν ἡθικῶς ἀδιαφόρων φαινομένων τοῦ φυσικοῦ οἰκονομικοῦ περιβάλλοντος»³:

1 A. Deschamps: Ἔνθ. ἀν. 103.

2 Κατὰ τοὺς ὀρθοδόξους οἰκονομολόγους φαίνεται πὼς ἡ ἀναγκαῖα προϋπόθεσις τοῦ πλουτισμοῦ καὶ τῆς ύλικῆς εὐημερίας τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου, εἶναι ἡ συντριβὴ καὶ ἡ ἔξαθλιωσις ὥρισμένων τάξεων. Τοῦ μοιραίου τούτου γεγονότος δ ἀνθρωπος δὲν εἶναι ὑπεύθυνος: πρέπει κατὰ συνέπειαν νὰ παραμένῃ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀδιάφορος: «διότι ἔρριφθημεν εἰς ἕνα κόσμον τοῦ δποίου δὲν εἴμεθα οἱ δημιουργοὶ καὶ δ. δποῖος εἴτε ἀκουσίως, εἴτε ἐκουσίως ἐπιθάλλεται ἐφ' ἡμῶν». (A. Schatz: Ἔνθ. ἀν. 149). — Εἰς τὸν κόσμον τὸ κακὸν χρησιμεύει, δπως λέγει δ F. Bastiat, «διὰ νὰ μᾶς ἐπαγαφέρῃ ἔστω καὶ διὰ τοῦ πόνου, εἰς τὴν δδὸν τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἀληθείας. Τοιουτοτρόπως δχι μόνον δὲν ἀρνούμεθα τὸ κακόν, ἀλλὰ τοῦ ἀναγνωρίζομεν μίαν ἀποστολήν, εἰς τὴν κοινωνικήν, δπως καὶ εἰς τὴν ύλικὴν τάξιν». «Τὸ κακόν εἶναι ἕνας ἐκ τῶν ἀναγκαίων τροχῶν τῆς κοινωνικῆς ἀρμονίας, διὰ τοῦ δποίου νικᾶται ἡ πλάνη, ἡ ἀμάθεια, ἡ ἀδικία». (F. Bastiat: Ἔνθ. ἀν. 13, 172).

3 A. Schatz: Ἔνθ. ἀν. σ. 150.—Διὰ πολλοὺς δπαδούς τῆς Ὁρθοδόξου Σχολῆς, ἡ τοιαύτη ἀνισότης εἰς τὴν κατανομὴν τοῦ πλούτου, εἶναι ἡ καλύτερα καὶ δικαιοιτέρα: «Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καταδεικνύει πὼς ἡ κατανομὴ τῶν ἀγαθῶν δπως ἐνεργεῖται διὰ τῶν φυσικῶν νόμων τῆς βιομηχανίας,

Διά τοὺς Κλασσικούς λοιπὸν οἰκονομολόγους, αἱ κοινωνικαὶ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀπαρτίζουν τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν, βασίζονται κυρίως ἐπὶ τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων, ἐπὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἢ δποίᾳ καθορίζει καὶ διέπει τὴν κοινωνικὴν τοιαύτην. "Οπισθεν δύμως τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ὑπάρχει μία «φυσικὴ τάξις» ἀνεξάρτητος τῆς ἀνθρωπίνης βουλήσεως, τῆς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως, τῶν ἀνθρωπίνων σχεδίων, — δπως ἀκριβῶς ὑπάρχει μία «φυσικὴ τάξις» εἰς τὸν ὄλικὸν κόσμον ἀσχετος καὶ ὑπερτέρα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φυσικὴ αὕτη οἰκονομικὴ τάξις — ἀληθής αὐτοτελής καὶ αὐτόματος οἰκονομικός μηχανισμὸς — διέπεται καὶ λειτουργεῖ σύμφωνα πρὸς ίδίους φυσικούς, ἀναλλοιώτους, ὑπεράνω τῆς βουλήσεως τοῦ νομοθέτου οἰκονομικούς νόμους, — νόμους καθολικούς καὶ παγκοσμίους, μὴ γνωρίζοντας διαφορὰς τόπου καὶ χρόνου¹, —

εἶναι πάντοτε, δταν κανὲν τεχνητὸν σύστημα δὲν ἐπεμβαίνει διὰ νὰ διαταράξῃ τὴν δρᾶσιν τῶν ἐν λόγῳ φυσικῶν νόμων, . . . ἢ πλέον δικαία καὶ ἡ δυνατῶς καλύτερα. (C. Coquelin, εἰς Dictionnaire d'Économie Politique, λέξις: Économie Politique). Δι' ἀλλούς ἡ ἀθλιότης καὶ ἡ δυστυχία εἶναι εὔεργετικαὶ διὰ τὴν κοινωνίαν: «ἡ πτωχεία τῶν ἀνικάνων, ἡ καταστροφὴ τῶν ἀπρονοήτων, ἡ ἔνδεια τῶν δκνηρῶν, ἡ συντριβὴ αὕτη τῶν ἀδυνάτων παρὰ τῶν Ισχυρῶν ἢ δποίᾳ ἀφήνει ἔνα τόσον μεγάλον ἀριθμὸν εἰς τὴν ἀφάνειαν καὶ τὴν ἀθλιότητα, εἶναι αἱ ἐπιταγαὶ μιᾶς ἀπέρου προνοητικῆς καὶ εὔεργετικῆς δυνάμεως». (H. Spencer: L. Individu Contre l'Etat, tr. 1901, σ. 100). Διὰ τινας μάλιστα, δπως ὁ Yves Guyot, ὁ ἐλεύθερος συναγωνισμὸς μὲ δλας τὰς ἀναφερομένας ἀνωτέρω συνεπείας του, εἶναι ὁ μόνος ίκανὸς νὰ καθορίσῃ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀδικον εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων σχέσεις καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὴν κοινωνικὴν ἡθικὴν, καλύτερον ἀπὸ κάθε ἡθικόν, μεταφυσικὸν ἢ θεολογικὸν σύστημα! «Ποῦ νὰ ἀνεύρωμεν τὸ ἡθικὸν ἐλατήριον; Ἐρωτᾷ ὁ Yves Guyot, . . . Εἰς τὴν θρησκείαν λέγουν οἱ· μέν. Ἀλλὰ εἰς ποῖαν; τὸν Χριστιανισμὸν, τὸν Βραχμανισμὸν ἢ τὸν Ἰσλαμισμὸν; Ποια ἐξ αὐτῶν ἔξηλειψε τὰ ἔγκληματα κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος; . . . Εἰς τὴν μεταφυσικὴν; ΟΙ δλιγον ἢ πολὺ ἐκλεκτικοὶ φιλόσοφοι ἥμῶν, δὲν θὰ ωμύλουν τόσον περὶ καθήκοντος ἐάν ἡ ἔννοια του ἥτο προφανής. . . . Ἀντὶ νὰ νομίζωμεν δτι δυνάμεθα νὰ κατασκευάσωμεν τὸ ἡθικὸν ἐλατήριον μὲ λέξεις κενάς, μὲ ἔννοιας ὑποκειμενικάς, ὑποστηρίζω. . . (πὼς) ἢ ἔννοια τῆς ἐλευθέρας ἀνταλλαγῆς παράγει μίαν ἐπαύξησιν ἐνεργείας, δράσεως διὰ τὸ ἄτομον, εύμενείας, ἐμπιστοσύνης καὶ ἀληλεγύης διὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Ἐμπνέει τὴν ἀσκησιν τῶν ὑψηλοτέρων ἡθικῶν ἀρετῶν καὶ αὐτῶν τῶν ἐμφανιζομένων ὡς ἀνεφίκτων. . . . Εἰς τοὺς πολιτισμοὺς τοὺς βασιζομένους ἐπὶ τῆς ἐπιστήμης, τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς, τὸ μέγα ἡθικὸν ἐλατήριον εἶναι ὁ οἰκονομικὸς συναγωνισμός». (Yves Guyot: La Morale de la Concurrence, ἐν Nouvelle Revue, 1 Janvier, 1896).

¹ «Ο Smith καὶ ἡ Σχολὴ του ἀναχωροῦν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν πὼς δλοι οἱ· οἰκονομικοὶ νόμοι οἱ βασιζόμενοι ἐπὶ τῶν σχέσεων μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων, πλανῶνται ὑπεράνω τοῦ χρόνου καὶ τοῦ διαστήματος καὶ παραμένουν σταθεροὶ καὶ ἀκίνητοι». (Hildegard: Die Nationaeseconomie der Gegenwart, 1848, σ. 28). — "Ορ. δμοίως J. B. Say: Traité κλπ. τ. I, 404).

νόμους ἡθικῶς ἀδιαφόρους, χωρὶς οἶκτον καὶ συμπάθειαν πρὸς
ὅσους συντρίβονται ἀπὸ τὴν ἐνέργειάν των. Ὡς ἐκ τούτου ἡ λει-
τουργία, αἱ ἐκδηλώσεις, ἡ πρόοδος τῆς οἰκονομικῆς, καὶ δι' αὐτῆς
τῆς κοινωνικῆς ζωῆς, δὲν εἶναι προϊὸν τῆς ἐνσυνειδήτου δράσεως,
τῶν πράξεων ἢ τῶν προθέσεων τῶν ἀνθρώπων, ἀπλῶν αὐτῆς ὁρ-
γάνων,— ἀλλὰ εἶναι κατ' ούσιαν ἀποτέλεσμα τῆς ἐνέργειας ἀνε-
ξαρτήτων ἀπὸ τούτους νόμων, οἱ δποῖοι τὴν κατευθύνουν κατὰ
τρόπον ἀκριθῆ, μηχανικὸν καὶ μόνιμον, ἀλλὰ καὶ τῆς ἔξασφαλ-
ζουν αὐτομάτως τὸν πλουτισμὸν καὶ τὴν εὐημερίαν. Ἐάν λοιπὸν
οἱ ἀνθρωποί ἐπιθυμοῦν νὰ εὐημεροῦν οἰκονομικῶς καὶ νὰ προά-
γωνται, ἔχουν τὴν ὑποχρέωσιν ν' ἀποκαλύπτουν τοὺς αἰωνίους
τούτους νόμους διὰ νὰ τοὺς τηροῦν καὶ νὰ τοὺς σέβωνται: θὰ τοὺς
τηροῦν δὲ καὶ θὰ τοὺς σέβωνται, ἐάν ἀπέχουν αὐστηρῶς ἀπὸ οἰαν-
ῆς ποτε ἐπέμβασιν ποὺ εἶναι ίκανη νὰ διαταράξῃ τὴν δμαλήν αὐτῶν
ἐκδηλώσιν καὶ λειτουργίαν.

Ἐκ τῶν θεμελιωδῶν αὐτῶν ἵδεων τῆς Ὁρθοδόξου Οἰκονο-
μικῆς Σχολῆς, ἀπέρρευσε καὶ ἡ περὶ πολιτικῆς οἰκονομίας ἀντίλη-
ψις αὐτῆς: ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη, εἶναι δι' αὐτὴν καθ' ὅλα ἀνάλο-
γος πρὸς τὴν φυσικὴν ἐπιστήμην¹. Ἡ ἔξομοίωσις αὕτη τῆς οἰκονομι-
κῆς καὶ τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, εἶναι λογικὴ ἀπόρροια τῆς παρὰ τῶν
Φιλελευθέρων οἰκονομολόγων καθιερουμένης «ταυτότητος τῆς φύ-
σεως» τῶν οἰκονομικῶν ἢ κοινωνικῶν καὶ τῶν φυσικῶν φαινομέ-
νων². Ἡ ἀνθρωπίνη κοινωνία, εἶναι διὰ τούτους, ἀπλοῦν τμῆμα,

1 C. Gide-C. Rist: *Histoire* κλπ. 128.—“Οπως γράφει ὁ W. Sombart, φυσικαὶ καὶ οἰκονομικαὶ ἐπιστῆμαι φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ αὐτοῦ «ύλιστι-
κοῦ πνεύματος»: Διότι ἀμφότεροι οὗτοι οἱ κλάδοι τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως ἐμφανίζουν τὴν αὐτὴν τάσιν δπως «μὴ θεωροῦν τὰ φαινόμενα παρὰ ὑπὸ τὴν ποσοτικὴν δψιν: ἔδω τὰ φυσικὰ φαινόμενα, ἐκεῖ τὰ οἰκονομικὰ φαινόμενα.... Εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας εἰσήγαγον ὠσαύτως τὸ σύστημα τὸ θανεισθὲν ἀπὸ τὴν οἰκονομίαν, τῆς συνεταιρικῶς κατανεμομένης ἐργασίας.... Ἐξ ίσου δμως οἱ σκοποί, οἱ μέθοδοι καὶ τὰ μέσα ἐργασίας τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἔφηρ-
μόσθησαν καὶ ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν τοῦ πνεύματος, πρᾶγμα ποὺ τὰς περιήγαγεν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς στασιμότητος εἰς τὴν δποίαν εύρισκονται σήμερον γενι-
κῶς». (W. S o m b a r t : *Deutscher Sozialismus*, tr. fr. σ. 47. ‘Ομοίως τοῦ ίδίου:
Die drei Nationalökonomen, 1930).

2 A. Schatz: ἔνθ. ἀν. 128.—Οἱ Φιλελεύθεροι οἰκονόμοι, γράφει
ὁ E. de Laveleye, ἵσαν «πεπεισμένοι πῶς ἡ φυσικὴ τάξις ἡ δποία διέπει τὰς φυσικὰ φαινόμενα, κυνηρνᾶ ἐπίσης τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας». (C. de La-
veleye: *Le Socialisme Contemporain*, 1881, σ. 11). «Δὲν ὑπάρχει κενόν εἰς τὴν δημιουργίαν, καὶ ἡ κοινωνικὴ τάξις, δπως καὶ δλαὶ οἱ ἄλλαι, μαρτυροῦν ἀρμόνικοὺς νόμους πρὸ τῶν δποίων θὰ υπεκλίνετο δ. Νεύτων». (F. Bastiat:
ἔνθ. ἀν. 49).

ἀπλῆ προέκτασις τῆς φύσεως· κατ' ἀκολουθίαν καὶ οἱ νόμοι οἱ ὅποιοι τὴν διέπουν, εἶναι κατ' οὓσιαν νόμοι ἐπακριβοῦς καὶ μαθηματικῆς διαδοχῆς τῶν οἰκονομικῶν γεγονότων, ἀνάλογοι πρὸς τοὺς φυσικοὺς ἢ μηχανικοὺς νόμους. Ὡς ἐκ τούτου ἡ ἀποστολὴ τῆς οἰκονομικῆς ἐπιστήμης, δπως ἀκριβῶς καὶ τῆς φυσικῆς τοιαύτης, πρέπει νὰ περιορίζεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν αἰωνίων καὶ καθολικῶν οἰκονομικῶν νόμων καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀναλλοιώτων ἀποτελεσμάτων των, διὰ νὰ δύνανται οἱ ἀνθρωποι νὰ προσδρμόζωνται καλύτερα πρὸς ταῦτα ἢ νὰ ἀποφεύγουν εὐχερέστερον τὸν δυσμενῆ ἀντίκτυπον αὐτῶν,— χωρὶς νὰ ἐκτρέπεται εἰς ὑποκειμενικάς κρίσεις περὶ τῆς ἴδεολογικῆς ἢ ἀνθρωπιστικῆς ἀξίας τῶν ἐν λόγῳ νόμων, καὶ χωρὶς νὰ παρασύρεται εἰς ἐκδηλώσεις συμπαθείας ἢ ἀντιπαθείας ἔναντι τῶν συνεπειῶν των ἢ νὰ προθαίνῃ εἰς ἡθικῆς φύσεως προτροπὰς καὶ παρανέσεις¹.

“Οταν δύμως ἄκαμπτοι, παγκόσμιοι καὶ ἀναλλοίωτοι «φυσικοί» νόμοι, ἐτέθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὃς ἀντικείμενον τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας, ἥτο ἐπόμενον ν' ἀδιαφορήσῃ αὕτη διὰ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν μελέτην τῶν ἐπὶ μέρους γεγονότων καὶ νὰ ἐνδιαφερθῇ πρὸ παντὸς διὰ τὴν διατύπωσιν ἐλαχίστου ἀριθμοῦ καθολικῶν καὶ ἀφηρημένων γενικῶν ἀρχῶν², ἐκ τῶν δποίων μετὰ ταῦτα νὰ ἔξαγῃ διὰ τῆς λογικῆς δόδοις τὰς εἰς τὰς ἐκάστοτε συγκεκριμένας

1 «Παρατηρεῖν καὶ περιγράφειν, ίδοù ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη. Δὲν συμβουλεύει, δὲν ἐπιτάσσει, δὲν διευθύνει». (C. Coquelin, ξνθ. ἀν.). «Ἡ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸν ἔξαναγκασμὸν ἢ τὴν συμβουλήν. Ὁ ρόλος τῆς εἶναι νὰ διαφωτίσῃ τὴν ἔλευθέραν βιόλησιν, νὰ καταδείξῃ τὰ ἀποτελέσματα καὶ τὰς αἰτίας.... Ἡ ἐπιστήμη ἐπεμβαίνει, ἐπωφελῶς ὅχι διὰ νὰ δημιουργήσῃ αἰτίας ἢ ἀποτελέσματα, ὅχι διὰ νὰ μεταβάλλῃ τὰς τάσεις τοῦ ἀνθρώπου, ὅχι διὰ νὰ ὑποθάλλῃ εἰς ὀργανώσεις, εἰς παρανέσεις ἢ καὶ συμβουλάς, ἀλλὰ διὰ νὰ τοῦ καταδείξῃ τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν ποὺ προκύπτουν ἐκ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ». (F. Bastiat: ξνθ. ἀν.)....

2 «Διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν ἀλήθειαν, πρέπει νὰ γνωρίζωμεν ὅχι πολλὰ γεγονότα, ἀλλὰ τὰ οὖσιώδη καὶ ἐπιδρῶντα.... Ἡ πολιτικὴ οἰκονομία δπως καὶ αἱ ἀκριβεῖς ἐπιστῆμαι, ἀποτελεῖται ἀπὸ ἕνα μικρὸν ἀριθμὸν θεμελιωδῶν ἀρχῶν καὶ ἀπὸ ἕνα μεγάλον ἀριθμὸν παρεπομένων ἢ λογικῶν ἔξαγωγῶν τῶν ἀρχῶν αὐτῶν.... Ἐν σύστημα πολιτικῆς οἰκονομίας θὰ περιορισθῇ τότε εἰς ἕνα μικρὸν ἀριθμὸν ἀρχῶν τῶν δποίων δὲν παρίσταται καν ἀνάγκη ἀποδεῖξεως, ἀφ' οὗ δὲν θὰ εἶναι παρά ἡ ἐκφρασις ἐκείνων ποὺ διλος δ κόσμος γνωρίζει, τακτοποιημένων κατὰ τὴν προσήκουσαν τάξιν». (J. B. Say: ξνθ. ἀν. τ. I, σ. XXIV, XXIX, XXX).

περιπτώσεις ἀναλογούσας συνεπείας¹. Ήτο διπόμενον δμοίως, ή αύτή πολιτική οἰκονομία, ως ἐπιζητοῦσα ὅχι τάς διαφοράς, ἀλλὰ «ὅτι κοινότερον ὑπάρχει εἰς δλους τοὺς ἀνθρώπους», νὰ ἀχθῇ εἰς τὴν ἐπινόησιν ἐνὸς γενικοῦ καὶ ἀφηρημένου ἀνθρωπίνου τύπου, τοῦ ἡοτὶ *aeconomicus*, κινουμένου ὑπὸ μόνον τοῦ προσωπικοῦ ἔλατηρίου καὶ ἀπλλαγμένου ἀπὸ οἰανδήποτε ἄλλην ἐπιρροὴν ἀπὸ ἐκείνας ποὺ δημιουργοῦν δ ψυχικὸς κόσμος τοῦ ἀνθρώπου καὶ ή διαθίσις αὐτοῦ ἐντὸς τοῦ κοινωνικοῦ περιθάλλοντος². Ήτο διπόμενον ἀκόμη ή αύτή Ὁρθόδοξος οἰκονομικὴ ἐπιστῆμη, εἰς τὴν μελέτην καὶ τὴν ἔρευναν τῶν οἰκονομικῶν φαινομένων, νὰ δῦνηθῇ εἰς τὴν παράλειψιν τοῦ στερεοτύπου αὐτοῦ παράγοντος, τοῦ ἀφηρημένου ἀνθρωπίνου τύπου, τοῦ δποίου ή ἐνέργεια ως κινουμένη παρὰ μοναδικοῦ παντοῦ καὶ πάντοτε ἔλατηρίου, ήτο ἐκ τῶν προτέρων προσδιωρισμένη καὶ γνωστή,— νὰ φθάσῃ εἰς τὴν παραγνώρισιν τοῦ γεγονότος ὅτι ὅπισθεν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων ὑπάρχει πάντατε ή ἀνθρωπίνη φύσις, μὲ τὰς ἀνάγκας, μὲ τὰ πάθη καὶ τὰς τάσεις της,— καὶ νὰ καταλήξῃ τελικῶς εἰς τὸ νὰ μὴ διαθλέπῃ εἰς τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων παρὰ μηχανικὰς συμπτώσεις καὶ συνδυασμοὺς τῶν ἀψύχων ύλικῶν γεγονότων³.

Δυνάμεθα λοιπόν, ως ἔξῆς νὰ συνοψίσωμεν τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς Φιλελευθέρας Ἀτομιστικῆς Σχολῆς: Ἐξάρτησις τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας ἐκ τῶν ύλικῶν συμφερόντων καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ ἔξομοίωσις αὐτῆς πρὸς τὴν φύσιν, τῆς δποίας δὲν ἀποτελεῖ παρὰ ἀπλοῦν τμῆμα, ἀπλῆν προέκτασιν. Πίστις ως ἐκ τούτου εἰς μίαν αὐτόματον φυσικὴν τάξιν, ή δποία συνιστᾶ τὴν ἀληθῆ οὖσίαν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, καὶ εἰς αἰωνίους, καθολικούς καὶ ἀμεταβλήτους, ύπερτέρους καὶ ἀνεξαρτήτους τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως φυσικούς νόμους, διέποντας αὐτὴν μὲ αὐτοματισμὸν καὶ μὲ ἀναγκαιότητα. Πεποίθησις ἐπὶ τὴν εὔεργετικὴν ἐπίδρασιν τοῦ ἔλευθέρου καὶ ἀπεριορίστου

¹ C. Gide-C. Rist: ξνθ. ἀν. σ. 128.

² Ὁρ. μελέτην μας: 'Η κρίσις τοῦ νομίσματος καὶ τῶν συναλλαγμάτων, 1928, σ. 223-4.

³ «Ο Φιλελεύθερος Ἀτομισμὸς θῦμα τόσον μιᾶς μεθόδου, δοσον καὶ μιᾶς φιλοσοφίας, προτάσσει τὴν παραγωγὴν πρὸ τοῦ παραγωγοῦ, τὸ χρῆμα πρὸ τοῦ χρησιμοποιούντος αὐτό, τὸν πλοῦτον τῶν ἔθνῶν πρὸ τοῦ κοινοῦ καλοῦ τῶν ἀνθρώπων». (J. Delos: *Ideologies régantes en matière d'organisation corporative*, Organisation Corporative, 1935, σ. 310).

συνάγωνισμοῦ. "Αρνησις τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Κράτους καὶ τῶν
δύμάδων ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου. 'Αδιαφορία πρὸς ἡθικάς ἐπι-
διώξεις καὶ πρὸς ἡθικούς κανόνας εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωήν. 'Απά-
θεια πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην ἀθλιότητα θεωρουμένην ως φυσικὴν
καὶ ἀναπόφευκτον. Χρησιμοποίησις ἀφηρημένων, δογματικῶν, λο-
γικῶν, à priori μεθόδων εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν.

"Ας ἔλθωμεν τώρα εἰς τὸν σοσιαλισμόν.

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΓΘΩΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΕΡΤΖΟΥ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ